

STRUKTUR SUKU KATA DASAR BAHASA JAWA PARIT SULONG

NURUL AZNINA MOHD SALLEH
Universiti Kebangsaan Malaysia
naina_aafina@yahoo.com

SHARIFAH RAIHAN SYED JAAFAR
Universiti Kebangsaan Malaysia
s_raihan@ukm.edu.my

ABSTRAK

Bahasa Jawa merupakan bahasa yang dituturkan oleh masyarakat Jawa khususnya dari Jawa Tengah, Indonesia. Masyarakat Jawa di Malaysia merupakan masyarakat yang merantau ke Tanah Melayu dan membina penempatan di sini sejak abad ke-16. Kajian ini bertujuan menjelaskan struktur suku kata dasar bahasa Jawa di Parit Sulong, Johor. Seramai lima orang penutur natif bahasa Jawa yang berusia antara 60 hingga 80 tahun telah ditemubual. Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif dengan mengaplikasikan kaedah-kaedah dalam kajian lapangan seperti kaedah daftar kata dan perbualan atau penceritaan dengan penutur natif. Data bahasa Jawa yang diperolehi telah dianalisis menggunakan teori fonologi yang dinamakan teori Optimaliti yang diperkenalkan oleh Prince dan Smolensky (2004) bagi melihat susunan konstituen bagi struktur suku kata bahasa Jawa. Daripada pemerhatian data, lima jenis struktur suku kata berdasarkan interaksi konsonan-vokal (K-V) telah dikenal pasti iaitu V, KV, VK, KVK dan KKV. Struktur suku kata ini menunjukkan sistem fonologi bahasa ini membenarkan suku katanya bermula dengan vokal atau tidak mempunyai onset, iaitu V dan VK. Di samping itu, struktur suku kata KKV menunjukkan bahasa ini tidak melarang kehadiran deretan konsonan dalam suku katanya. Hasil analisis yang dilakukan mendapati bahawa hierarki kekangan bagi suku kata dasar bahasa Jawa Parit Sulong adalah JAJAR-KIRI >> *NUKLEIKOMPLEKS >> ONSET >> DEP-IO >> MAKS-IO >> *KODA. Kesimpulannya, bahasa Jawa yang dituturkan di Parit Sulong mempunyai struktur suku katanya yang tersendiri. Dapatan kajian ini memberi nilai tambah kepada kajian lepas mengenai bahasa Jawa seiring dengan kerencaman pola fonologi dalam data-data baru bahasa Jawa yang dikutip.

Kata kunci: struktur suku kata; bahasa Jawa; bahasa Melayu; fonologi; teori Optimaliti

BASIC SYLLABLE STRUCTURES OF PARIT SULONG JAVANESE

ABSTRACT

Javanese is a language spoken by Javanese community particularly in the central of Java, Indonesia. Javanese speakers in Malaysia are those who migrated to Malaya and built their settlement here since the 16th century. This research intends to explain the basic syllable structure in Javanese language in Parit Sulong, Johor. Five native speakers of Javanese aged between 60 and 80 years were interviewed. This research uses qualitative approach and applies fieldwork methods such as word lists and conversation or story telling with the native speakers.

The Javanese language data were analysed based on phonological theory, named Optimality theory. This theory was proposed by Prince and Smolensky (2004) to examine the constituent for the syllable structure of Javanese language. From the data observation, five syllable structures of Javanese were identified, which are V, CV, VC, CVC and CCV. These syllable structures show that this language allows its syllable structure to begin with a vowel or not to have an onset that is V and VC. A part from that, CCV syllable structure shows that this language does not prohibit the presence of consonant clusters. The analysis of Javanese finds that the hierarchical constraints of the basic syllable structure for Javanese spoken in Parit Sulong are, ALIGN-LEFT >> *NUCLEICOMPLEX >> ONSET >> DEP-IO >> MAX-IO >> *CODA. To conclude, Javanese spoken in Parit Sulong has its own syllable structure. This finding provides added value to the previous studies on Javanese in line with the composition of phonological patterns in a new data collected from Javanese.

Keywords: syllable structure; Javanese; Malay; phonology; Optimality theory

PENGENALAN

Bahasa Jawa (BJ) adalah salah satu bahasa yang dituturkan di Malaysia oleh masyarakat Jawa. Menurut Noriah (2001), bahasa ini tergolong dalam sub-keluarga Hisperonesia, iaitu dari keluarga bahasa Melayu Polinesia. Sejarah mencatatkan bahawa BJ kuno pertama kali telah digunakan dalam penulisan inskripsi dari Sukabumi yang bertarikh 804 Masihi (Noriah, 2001). Dalam penulisan kesusasteraan, orang Jawa telah menggunakan tulisannya sendiri yang dikenali sebagai Aksara Jawa yang mempunyai dua puluh huruf iaitu *ha, na, ca, ra, ka, da, ta, sa, wa, la, pa, dha, ja, ya, nya, rna, ga, ba, tha, nga* (Noriah, 2001). Terdapat sedikit kelainan pada sistem sebutan bahasa ini di mana vokal /a/ telah disebut sebagai [ɔ]. Sementara itu, bunyi vokal /o/ dalam BJ mempunyai ejaannya yang tersendiri dan maknanya berubah-ubah. Bahasa ini juga memiliki sistem penulisan yang ditulis dari kanan ke kiri sepertimana bahasa Latin ditulis (Noriah, 2001).

Masyarakat Jawa di Malaysia merupakan masyarakat pendatang yang merantau ke tanah Melayu dan membina penempatan di sini sejak abad ke-16 hingga kini. Mengikut sejarah, orang-orang Jawa sangat banyak berhubung dengan orang-orang dari Tanah Melayu (Soepomo Poedjosoedarma, 1979). Menurut Noriah (2001) pula, orang Jawa di Malaysia adalah generasi ketiga dan keempat, kerana leluhur mereka kebanyakannya datang pada tahun 1900-an dan ada yang lebih awal dari itu sebagai memenuhi keperluan pekerjaan di sektor perladangan seperti yang terdapat di Johor. Terdapat beberapa kumpulan orang Jawa yang menetap di Malaysia barat seperti kumpulan Ponorogo, Bangelan, Mataram dan Kendal. Kebanyakan mereka tinggal secara kelompok di negeri-negeri pantai barat seperti Johor, Selangor dan Perak (Mashudi & Siti Noraini, 1990).

Kajian sebelum ini mengenai BJ di Malaysia kebanyakannya tertumpu kepada aspek sosiolinguistik seperti kajian mengenai sikap terhadap BJ oleh penuturnya seperti yang dilakukan oleh Mohammad Firdaus Pawit dan Normahdiah Sheik Said (2014). Namun begitu, kajian mengenai sistem bunyi bahasa ini dianggap masih kurang mendapat perhatian oleh pengkaji-pengkaji lepas. Walau bagaimanapun, kajian BJ dilihat sangat meluas di Indonesia memandangkan bahasa tersebut berasal dari tanah seberang itu. Antara kajian mengenai BJ yang telah dilakukan di Indonesia ialah seperti Saddhono (2013), Saddhono dan Rohmadi (2014),

Hamdani (2012), Muharam (2011) dan banyak lagi. Namun begitu, kebanyakan daripada kajian ini membincangkan tentang aspek sosiolinguistik BJ.

Setakat yang diketahui, terdapat beberapa kajian mengenai BJ yang membincangkan aspek fonologi bahasa itu yang dijalankan oleh pengkaji luar negara, iaitu Agus (2010). Namun kajian ini memberi tumpuan ke atas proses fonologi yang berlaku terhadap BJ seperti perubahan yang berlaku akibat proses derivasi dan sebagainya yang berbeza dengan aspek yang ingin dikaji oleh pengkaji. Kelompongan ini menarik minat pengkaji untuk memenuhi kelompongan yang ada memandangkan belum ada lagi kajian mengenai struktur suku kata dasar BJ yang pernah dilakukan menggunakan variasi BJ di Parit Sulong (BJPS). Oleh sebab itulah, kajian ini cuba meneliti unsur dalaman BJ iaitu dengan memfokuskan pada aspek struktur suku kata bahasa tersebut.

KAJIAN LEPAS MENGENAI BAHASA JAWA

Kajian mengenai BJ yang dituturkan oleh penutur-penutur Jawa di Indonesia telah meluas dilakukan sebelum ini. Namun, kajian mengenai bahasa ini di Malaysia tidak banyak dibincangkan oleh pengkaji-pengkaji bahasa, lebih-lebih lagi kajian yang melihat aspek dalaman bahasa tersebut seperti unsur fonologinya. Walau bagaimanapun, terdapat beberapa kajian yang telah menyentuh tentang penggunaan BJ di Malaysia, iaitu Mohammad Firdaus Pawit dan Normahdiah Sheik Said (2014), Reyes (2004), Noorliana et al. (2014) dan Malikatul Laila dan Hepy Aditiyarini (2008).

Mohammad Firdaus Pawit dan Normahdiah Sheik Said (2014) telah meneliti pengaruh BJ dalam pembauran kod golongan muda Melayu berketurunan Jawa. Fokus kajian ini adalah mengenai pecampuran kod dan penukaran kod yang berlaku dalam kalangan masyarakat Melayu berketurunan Jawa yang dilakukan di kampung Sungai Leman, Sekinchan, Selangor. Hasil penyelidikan tersebut membuktikan bahawa BJ digunakan sebagai bahasa perantaraan penduduk di kawasan kajian, namun penggunaan BJ sebenarnya masih menjadi bahasa kedua dalam kalangan golongan muda di kampung tersebut. Dalam situasi rasmi seperti di sekolah, penduduk di kampung Sungai Leman akan menggunakan bahasa Melayu sebagai bahasa pengantar. Berdasarkan temu bual yang dilakukan terhadap golongan ibu bapa, didapati bahawa segelintir dari mereka lebih selesa berinteraksi menggunakan BJ kepada anak yang lebih dewasa berbanding anak-anak yang berada dalam lingkungan kanak-kanak dan remaja. Hal ini tidak dipengaruhi oleh tahap pendidikan anak-anak sama ada berpendidikan tinggi atau tidak. Kehadiran masyarakat Melayu dalam perkampungan tersebut yang pada asalnya didominasi oleh orang Jawa telah menyebabkan berlakunya percampuran kod dalam pertuturan harian masyarakat Jawa di kawasan tersebut.

Penggunaan BJ juga berbeza-beza mengikut situasi sama ada situasi rasmi atau situasi tidak rasmi. Situasi rasmi merujuk kepada interaksi di sekolah dan tempat kerja. Situasi tidak rasmi pula merujuk kepada perbualan di rumah, kedai runcit atau warung atau kedai makan, majlis keramaian, surau atau masjid, dan tempat-tempat lain. Hasil soal selidik yang dilakukan, percampuran kod berlaku paling banyak di rumah iaitu sebanyak 62.5% yang turut memberi indikasi bahawa sebanyak 37.5% penduduk menggunakan bahasa Melayu sepenuhnya di rumah. Situasi di tempat kerja mempunyai peratusan terendah berbanding dalam situasi lain. Hal ini kerana kebanyakan waktu mereka menggunakan bahasa yang rasmi iaitu bahasa Melayu dan hanya menggunakan istilah BJ dalam situasi tertentu.

Dalam situasi di rumah, terdapat beberapa pihak yang biasanya berkomunikasi menggunakan BJ. Antaranya ialah ibu bapa, datuk nenek, adik-beradik, ipar-duai dan ahli keluarga lain. Golongan muda lebih bermotivasi melakukan percampuran kod di rumah kerana mereka ingin menunjukkan bahawa mereka juga tahu bertutur dalam BJ. Hal ini dikaitkan dengan kajian Reyes (2004) yang mendapati golongan muda atau kanak-kanak yang semakin meningkat remaja akan kerap melakukan amalan percampuran kod untuk menunjukkan taraf sosial dan keupayaan bahasa mereka. Berdasarkan data yang dikemukakan juga, dapat dilihat bahawa berlaku percampuran imbuhan BJ dengan kosa kata bahasa Melayu. Dikatakan juga bahawa percampuran kod berlaku dalam kalangan golongan dewasa kerana mereka berpandangan bahawa golongan muda tidak dapat memahami mereka seandainya interaksi berlangsung menggunakan BJ, maka mereka memilih untuk melakukan percampuran kod pada perkataan yang dirasakan tidak mampu difahami oleh golongan muda.

Kajian lain mengenai BJ dilakukan oleh Noorliana et al. (2014), yang meneliti morfologi BJ bagi dialek Jawa Banyumas. Dialek Banyumas merupakan dialek yang digunakan oleh masyarakat Jawa Tengah di Wilayah Karesidenan Banyumas yang meliputi Kabupaten Kebumen dan Brebes. Kajian ini berfokus kepada bidang morfologi, iaitu dengan melihat jenis-jenis afiks, reduplikasi dan pemajmukan kata yang terdapat dalam dialek Jawa Banyumas serta fungsi dan maknanya dalam proses pembentukan kata.

Kajian oleh Malikatul Laila dan Hepy Aditiyarini (2008) pula membincangkan tentang masalah penyebutan bunyi diftong pelajar Jawa yang mempelajari bahasa Inggeris. Dalam kajian ini, tumpuan diberikan kepada penutur Jawa yang mengalami masalah dalam merealisasikan penyebutan diftong. Berdasarkan data BJPS juga didapati bahawa tiada bunyi diftong yang ditemui. Kajian ini menyatakan penukaran bunyi diftong berlaku disebabkan oleh kurangnya pengetahuan mengenai fonetik bahasa Inggeris semasa mempelajari bahasa ini dan kurang berlatih dalam bertutur bahasa Inggeris. Mengikut pandangan fonetik artikulatori, pelepasan bunyi diftong oleh penutur Jawa dalam bahasa Inggeris adalah kerana pergerakan rongga oral yang tidak tepat. Kebanyakan penutur Jawa tidak yakin dalam menghasilkan geluncuran semasa menghasilkan bunyi diftong. Kedudukan lidah sangat penting dalam penghasilan bunyi vokal, begitu juga dengan bunyi diftong yang menggabungkan dua vokal dalam satu puncak kelantangan. Kecenderungan oleh pelajar Jawa dalam menyebut input yang mempunyai diftong adalah seperti berikut:

1. /au/ → [ɔ] contohnya /əplauz/ menjadi [əplɔz]
2. /ei/ → [ɛ] contohnya [meik] menjadi [mek]
3. /əu/ → [o] contohnya /nəu/ menjadi [no]
4. /ai/ → [ɛ] contohnya nain menjadi [nen]

Kajian mereka memberi penjelasan tentang faktor-faktor yang menyebabkan penutur Jawa cenderung meleburkan diftong, iaitu faktor ketinggian lidah semasa pengujaran, pengurangan fortis nukleus dan faktor artikulasi fonem. Kualiti sebutan diftong bahasa Inggeris oleh penutur Jawa adalah mengurangkan proses geluncuran lidah dan mengurangkan fortis nukleus. Penyebutan diftong dalam bahasa Inggeris selalunya mengabaikan vokal geluncuran. Kajian ini dapat memberi sokongan kepada penganalisan data BJPS yang juga mengelak gugusan dua vokal sebagai satu kelantangan dengan menggunakan strategi pelepasan vokal.

LATAR BELAKANG BAHASA JAWA PARIT SULONG

Kajian ini tertumpu kepada komuniti Jawa di kawasan Parit Sulong, Batu Pahat, Johor. Kawasan Parit Sulong dipilih kerana kawasan tersebut merupakan salah satu penempatan masyarakat Jawa di Malaysia. Kawasan kajian yang dipilih bagi kajian ini adalah kawasan Parit Sulong yang terletak di daerah Batu Pahat, Johor. Parit Sulong terletak kira-kira 26 kilometer dari pusat Bandar Batu Pahat dan kira-kira 30 kilometer dari Muar. Kawasan ini merupakan sempadan antara daerah Batu Pahat dan Muar.

Kesesuaian kawasan ini dipilih sebagai kawasan kajian adalah kerana kawasan ini merupakan penempatan di mana populasi masyarakatnya adalah berketurunan Jawa selain turut menjadi penempatan bagi masyarakat Bugis, Banjar, Melayu dan Cina. Majoriti masyarakat di Parit Sulong merupakan masyarakat Jawa yang berasal dari Jawa Barat Indonesia. Kebanyakan masyarakat di sini merupakan generasi kedua dan ketiga dari masyarakat Jawa yang bermigrasi ke Tanah Melayu. Terdapat beberapa kumpulan orang Jawa yang bermigrasi ke Tanah Melayu seperti Ponorogo, Bangelan, Mataram dan Kendal. Orang Jawa berhijrah ke Tanah Melayu pada awal abad ke-20 untuk bekerja sebagai buruh di lading kopi, ladang getah dan lombong-lombong timah. Kedatangan mereka ke Tanah Melayu bukan sahaja untuk bekerja di ladang tetapi juga dipengaruhi oleh faktor ekonomi dan sosial.

RAJAH 1. Peta kawasan Parit Sulong, Batu Pahat, Johor

METODOLOGI

Pengumpulan data dilakukan melalui kaedah temubual bersama dengan komuniti Jawa di kawasan tersebut. Seramai lima orang informan yang terdiri daripada penutur natif BJ telah ditemu bual. Informan yang ditemu bual terdiri daripada penduduk asal Parit Sulong yang telah lama tinggal di kawasan tersebut. Kesemua informan yang ditemu bual adalah perempuan dan berumur antara 60 hingga 80 tahun. Temu bual yang dilakukan telah mengambil masa lebih kurang antara 30 minit sehingga satu jam bagi setiap orang informan.

Kaedah temu bual dilaksanakan dengan meminta informan menyebut perkataan yang disenaraikan dalam daftar kata yang telah disediakan mengikut sebutan dalam BJ. Selain daftar kata, penceritaan atau perbualan dengan informan tentang hal-hal yang berkaitan dengan misalnya, kehidupan seharian dilakukan. Kaedah ini dilihat lebih natural dan informan mempunyai kebebasan menggunakan bahasa mereka. Temu bual tersebut telah dirakamkan menggunakan alat perakam suara digital Sony yang mempunyai fungsi main semula. Fungsi main semula pada alat perakam memudahkan kerja-kerja mentranskripsi data yang diperolehi ke dalam bentuk simbol-simbol fonetik. Data yang diperolehi daripada temubual perlu ditranskripsikan bagi memudahkan kerja analisis. Jenis-jenis suku kata yang terdapat dalam data kajian dikenal pasti dan diklasifikasikan berdasarkan antara bunyi vokal (V) dan konsonan (K) yang membentuk perkataan dalam BJ. Daripada data BJ yang diperolehi, pola suku kata BJ Parit Sulong dapat dikategorikan kepada lima iaitu, KV, KVK, V, VK dan KKV. Berikut dipaparkan sebahagian data mewakili setiap pola suku kata:

JADUAL 1. Contoh Data bagi Setiap Pola Suku Kata BJPS

V	KV	VK	KVK	KKV
a.pi?	rɔ.sɔ	ən.di	tɔŋ.go	mlə.bu
a.wa?	rɔ.nɔ	en.dəŋ	sɔŋ.kɔ	kru.ŋu
a.rə?	ŋɔ.nɔ	ən.dəŋ	wes.	ŋko
ku.i	ŋɔ.pɔ	en.to?	wɔŋ	ŋlan.ca.ŋi
ka.e	sɔ.pɔ	un.tu	sasar	kli.wət
tə.ra.ɛ		ən.te?		spi.təl

TEORI OPTIMALITI

Teori Optimaliti (TO) merupakan lanjutan daripada nahu generatif. Gagasan utama TO ialah nahu itu terdiri daripada seperangkat kekangan kepurnaan bentuk (*set of well-formedness constraints*) yang bersifat universal dan tersusun dalam tatatingkat yang berhierarki (*hierarchical ranking*). Kekangan yang berada pada tatatingkat yang rendah boleh diingkari secara minimal untuk mematuhi kekangan yang berada pada tatatingkat yang lebih tinggi. Terdapat lima prinsip asas yang diangkat oleh TO, iaitu:

1. Kesejagatan (*Universality*) – Nahu sejagat menyediakan seperangkat kekangan yang bersifat sejagat dan wujud dalam setiap nahu.
2. Keteringkararan (*Violability*) – kekangan-kekangan ini boleh diingkari, tetapi pengingkarannya adalah pada tahap minimal.
3. Tatatingkat (*Ranking*) – kekangan-kekangan ini disusun secara bertatatingkat dan bersifat khusus bahasa, dan gagasan pengingkararan minimal adalah berdasarkan tatatingkat ini. Nahu ialah satu penyusunan seberangkat kekangan secara bertatatingkat.
4. Keterangkuman (*Inclusiveness*) – tatatingkat kekangan menilai seberangkat calon yang pada dasarnya dianggap munasabah menurut struktur kepurnaan bentuk.
5. Keselarian (*Parallelism*) – yang terbaik mematuhi tatatingkat kekangan ini dinilai secara menyeluruh yakni meliputi keseluruhan tatatingkat dan juga kesemua jumlah calon. Derivasi secara berperingkat-peringkat tidak wujud.

Sesuatu yang agak ketara dalam TO ialah tugas memberi penjelasan tentang sesuatu generalisasi linguistik dan juga proses formalisasinya yang bukan lagi berdasarkan rumus tulis semula daripada input tetapi berdasarkan kekangan kepurnaan bentuk daripada output. Perubahan ini secara langsung menunjukkan bahawa hubungan antara input dengan output dalam representasi fonologi turut berubah. Dalam pendekatan berdasarkan kekangan ini, bentuk permukaan sebenar bagi sesuatu bentuk dalaman itu dipilih daripada sebarang calon output yang wujud. Struktur representasi nahu TO boleh dirajahkan seperti berikut:

1. PENJANA (in_1) = {calon₁, calon₂, ...}
2. PENILAIAN ({calon₁, calon₂, ...}) → calon (output sebenar bagi in_1)

PENJANA (*GENerator*) berfungsi sebagai menjanakan sebarang calon output yang munasabah dari segi kepurnaan bentuknya daripada satu bentuk input. PENILAIAN (*EVALuation*) yang mengandungi satu sistem kekangan yang bertatatingkat secara hierarki adalah untuk meneliti dan menilai kepurnaan bentuk setiap calon yang ada. Calon terbaik yang mematuhi sistem kekangan ini ataupun yang paling rendah mengingkari sistem kekangan tersebut dianggap sebagai calon optimal dan merupakan representasi output sebenar.

Dalam TO hubungan antara input dengan output serta kaitannya dengan pematuhan dan pengingkaran kekangan dalam satu sistem tatatingkat berhierarki diformulasikan dalam bentuk tablo (*tableau*). Cara hubungan ini berinteraksi sepenuhnya dapat digambarkan seperti dalam tablo di bawah:

JADUAL 2. Tablo Kekangan A >> B, /in_k/

/input/	A	B
☞ Calon ₁		*
Calon ₂	*!	

Tablo di atas menunjukkan kekangan A lebih tinggi kedudukannya daripada kekangan B. Daripada bentuk dalaman input terhasil dua bentuk output yang dikenal sebagai Calon₁ dan Calon₂. Calon pertama mematuhi kekangan A, tetapi mengingkari kekangan B. Manakala calon kedua pula mengingkari kekangan A, tetapi mematuhi kekangan B. dalam keadaan konflik seperti ini, calon pertama dianggap lebih optimal kerana kekangan yang diingkarinya berada pada tingkat yang lebih rendah. Oleh hal yang demikian, bentuk output calon pertama adalah bentuk output sebenar bagi /input/. Interpretasi konvensi yang digunakan dalam TO adalah seperti berikut:

1. Kolum dari kiri ke kanan menunjukkan susunan tatatingkat kekangan.
2. Pengingkaran ditandai dengan lambang *.
3. Pematuhan ditunjukkan oleh kotak kosong.
4. Lambang ! bermaksud kegagalan – calon tewas dalam pemilihan.
5. Lorekan bermaksud kekangan berikutnya tidak relevan.
6. Lambang ☞ menandakan calon yang optimal.

ANALISIS DATA

Hasil daripada transkripsi yang dilakukan terhadap rakaman perbualan oleh penutur Jawa di Parit Sulong, pengelasan terhadap data kajian telah dilakukan bagi mendapatkan pola suku kata

yang terdapat dalam BJPS. Pengkelasan data dilakukan dengan memerhatikan setiap suku kata yang terdapat dalam perkataan dan kemudian mengelaskannya berdasarkan interaksi vokal-konsonan. Berdasarkan data yang diperolehi, dapat diperhatikan bahawa pola suku kata BJPS dapat dikelaskan kepada, KV, KVK, V, VK, dan KKV.

Suku kata KV merupakan suku kata yang terdiri daripada onset dan nukleus sahaja tanpa kehadiran koda. Suku kata ini paling banyak ditemui dalam data BJPS. Struktur suku kata berpola KV pula dapat dilihat melalui perkataan seperti [bo.ɔ̃o] dan [tu.ku] bagi suku kata awal dan suku kata akhir. Terdapat juga perkataan yang meleburkan bunyi diftong contohnya leksikal /surau/ direalisasikan sebagai [su.rɔ̃]. Peleburan vokal juga berlaku dalam leksikal yang mempunyai rangkap vokal seperti leksikal /siapa/ yang direalisasikan sebagai [sopo] dan membentuk suku kata KV. Berikut merupakan sebahagian data yang menunjukkan pola suku kata KV dalam BJPS:

JADUAL 3. Struktur Suku Kata KV BJPS

Bahasa Jawa	BJPS	Maksud
/kaja/	[kɔ̃.jɔ̃]	<i>macam</i>
/rono/	[rɔ̃.nɔ̃]	<i>sana</i>
/pada/	[pɔ̃.dɔ̃]	<i>sama</i>
/siapa/	[sɔ̃.pɔ̃]	<i>siapa</i>
/surau/	[su.rɔ̃]	<i>beli</i>

Pola suku kata KV adalah suku kata paling mudah dan paling banyak didapati dalam kebanyakan bahasa di dunia. Suku kata KV mewujudkan dua kekangan bagi kepurnaan bentuk iaitu ONSET dan *KODA (Ito & Mester, 1999; Prince & Smolensky, 2004). Oleh itu, pola suku kata KV diuji menggunakan kekangan yang asas ini. Hierarki kekangan bagi menguji pola suku kata KV adalah ONSET >> *KODA. Kekangan ONSET mensyaratkan semua suku kata mesti mempunyai onset. Suku kata yang tidak mempunyai onset akan mengingkari kekangan ini. Manakala kekangan *KODA pula tidak membenarkan suku kata mempunyai koda. Perkataan /tuku/ dipilih untuk dianalisis dengan menggunakan tatatingkat kekangan ONSET >> *KODA, seperti yang ditunjukkan dalam tablo di bawah:

ONSET

Suku kata mesti mempunyai onset

***KODA**

Suku kata yang mempunyai koda tidak dibenarkan

JADUAL 4. Tablo Kekangan ONSET >> *KODA

/tuku/	ONSET	*KODA
a) tu.ku?		*
b) u.ku	*!	
c) ^h tu.ku		

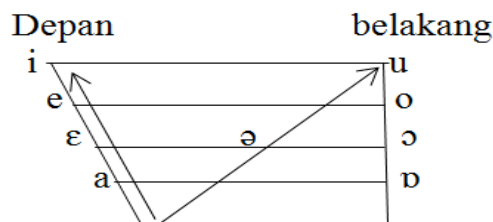
Berdasarkan sistem fonologi yang terdapat dalam BJPS, diramalkan bahawa /tuku/ adalah input bagi perkataan [tu.ku]. Oleh kerana KV adalah asas suku kata, maka kekangan

yang dikemukakan dalam tablo juga merupakan kekangan asas suku kata, iaitu ONSET dan *KODA. Dalam analisis ini, calon (c) telah terpilih sebagai output optimal kerana tidak mengingkari mana-mana kekangan. Calon (a) telah kalah dalam pertandingan kerana tidak mematuhi kekangan *KODA manakala calon (b) pula tidak mematuhi kekangan ONSET.

Berdasarkan data juga, didapati bahawa berlaku proses peleburan suku kata terhadap input yang mempunyai bunyi diftong. Bunyi diftong seperti /ai/ dan /au/ akan dileburkan menjadi vokal [e] dan [o]. Sebagai contoh, input /lantai/ akan menjadi [lante] dalam BJPS. Bunyi diftong merupakan penggabungan dua bunyi vokal yang diujar sebagai satu kelantangan. Berdasarkan data yang diperolehi, sememangnya dapat diperhatikan bahawa tiada bunyi diftong dalam suku kata BJPS. Kajian yang dilakukan oleh Malikatul Laila dan Hepy Aditiyarini (2008) mendapati bahawa sememangnya penutur Jawa cenderung meleburkan bunyi diftong yang terdapat dalam perkataan Inggeris seperti perkataan *nine* direalisasikan sebagai [nɛn], *life* menjadi [lɛf], *applause* menjadi [əplɔz]. Berikut merupakan contoh perkataan dalam BJPS yang meleburkan segmen vokal.

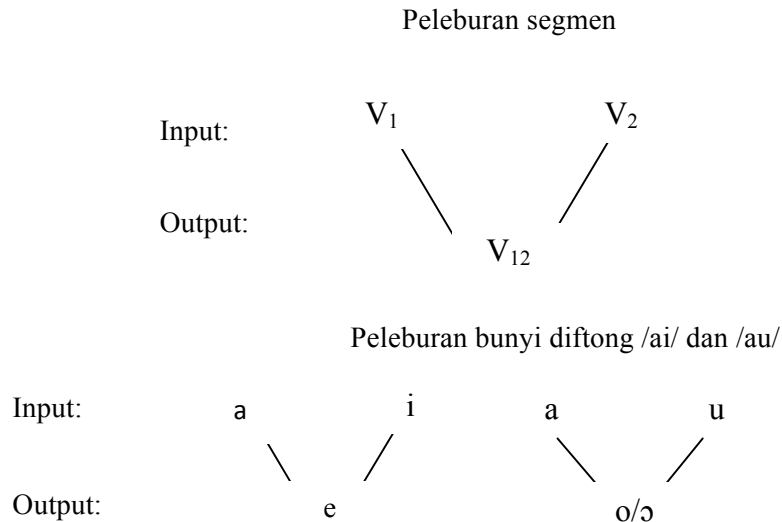
JADUAL 5. Contoh Peleburan Vokal BJPS

BM	BJPS
<i>lantai</i>	lan.te
<i>pisau</i>	pi.so
<i>hijau</i>	i.jo
<i>surau</i>	su.rɔ
<i>kedai</i>	ge.de

RAJAH 2. Kedudukan lidah semasa ujaran bunyi diftong

Rajah 2 di atas menunjukkan kedudukan lidah apabila bunyi vokal diujarkan. Anak panah menunjukkan arah vokal yang digeluncurkan membentuk satu kelantangan. Vokal /a/ merupakan bunyi vokal depan luas (merujuk kepada bukaan mulut semasa bunyi diujarkan) manakala vokal /i/ dan /u/ merupakan vokal tinggi. Manakala vokal /a/ pula merupakan vokal rendah. Bagi mengelakkan penggabungan dua vokal, bunyi vokal yang berada pada kedudukan di antara dua vokal, iaitu vokal depan separuh tinggi /e/ dan vokal belakang separuh tinggi /o/ dipilih bagi menggantikannya. Maka dapat dikatakan bahawa BJPS menolak proses diftongisasi dan menggantikannya dengan peleburan vokal. Proses peleburan segmen yang berlaku dapat direpresentasikan melalui Rajah 3 berikut:

RAJAH 4. Diagram koresponden peleburan segmen vokal

Rajah 3 di atas menunjukkan bunyi diftong /ai/ dileburkan menjadi [e] manakala /au/ dileburkan menjadi [o]. Oleh sebab peleburan mengekalkan fitur tertentu kedua-dua segmen asal, maka peleburan ini tidak dianggap sebagai pengguguran segmen walaupun hanya satu segmen sahaja yang muncul di peringkat output. Kekangan yang dapat mengekang proses diftongisasi daripada berlaku adalah *NUKLEIKOMPLEKS. Kekangan ini tidak membenarkan lebih daripada satu bunyi vokal dihubungkan dalam satu nukleus suku kata. Hal ini bermakna bunyi diftong akan meningkari kekangan ini.

Kekangan ini diletakkan pada tatatingkat paling tinggi berbanding dengan dua kekangan yang telah dibincangkan di atas, iaitu ONSET DAN *KODA kerana kekangan ini adalah lebih dominan. Hierarki kekangan bagi suku kata ini adalah *NUKLEIKOMPLEKS >> ONSET >> *KODA. Kekangan *NUKLEIKOMPLEKS dapat didefinisikan seperti berikut:

***NUKLEIKOMPLEKS**

Tidak lebih daripada satu V dihubungkan dengan sesuatu nukleus suku kata

JADUAL 6. Tablo kekangan *NUKLEIKOMPLEKS >> ONSET>>*KODA

	/surau/	*NUKLEIKOMPLEKS	ONSET	*KODA
a)	su.rau	*!		
b)	su.rɔ			
c)	su.ra.u		*!	

Dalam tablo kekangan di atas, calon (a) telah terkeluar awal dalam pertandingan kerana mengingkari kekangan *NUKLEIKOMPLEKS yang berada pada tatatingkat paling tinggi. Calon (a) menggabungkan segmen /a/ dan /u/ dalam satu puncak kelantangan dan membentuk suku kata yang kompleks. Calon (c) telah mengingkari kekangan ONSET apabila segmen /u/ berdiri sendiri tanpa onset. Oleh yang demikian, calon (b) yang merupakan output sebenar telah memenangi pertandingan kerana tidak mengingkari mana-mana kekangan.

Suku kata KVK pula merupakan suku kata yang terdiri daripada gabungan onset, nukleus dan koda dalam satu nodus suku kata. Pola suku kata KVK boleh berlaku pada suku kata awal mahupun suku kata akhir. Contohnya perkataan [tɔŋgɔ], [ŋən.di] dan sebagainya. Selain itu, dapat diperhatikan juga bahawa segmen onset pada suku kata kedua mempunyai daerah artikulasi yang sama. Contohnya dalam perkataan [tɔŋ.gɔ], segmen /ŋ/ dan /g/ berada di daerah velar. Jadual di bawah menunjukkan sebahagian data yang mempunyai pola suku kata KVK.

JADUAL 7. Struktur Suku Kata KVK

Bahasa Jawa	BJPS	Maksud
/mɛrtua/	[mer.tu.ɔ]	<i>mertua</i>
/tɔŋga/	[tɔŋ.gɔ]	<i>jiran</i>
/saŋka/	[sɔŋ.kɔ]	<i>dari</i>
/əndi/	[ŋən.di]	<i>mana</i>
/dɔlok/	[dɔlɔʔ]	<i>lihat</i>
/mampir/	[mam.per]	<i>singgah</i>

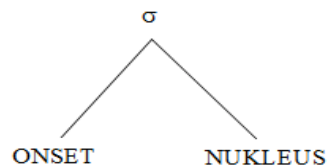
Dalam BJ terdapat perkataan yang hanya terdiri daripada satu suku kata sahaja. Berdasarkan data yang diperolehi didapati perkataan yang mempunyai satu suku kata terbentuk daripada elemen KVK. Berdasarkan data, didapati juga bahawa kesemua perkataan yang mempunyai satu suku kata kebanyakannya terdiri daripada elemen KVK. Bagi menganalisis struktur suku kata KVK, perkataan /tak/ dipilih sebagai input untuk diuji dalam tablo kekangan. Hierarki yang digunakan bagi menguji struktur suku kata KVK adalah *NUKLEIKOMPLEKS >> ONSET >> *KODA.

JADUAL 8. Tablo Kekangan *NUKLEIKOMPLEKS >> ONSET >> *KODA

Input: /tak/	*NUKLEIKOMPLEKS	ONSET	*KODA
a) ak		*!	*
b) ta			
c) taʔ			*!

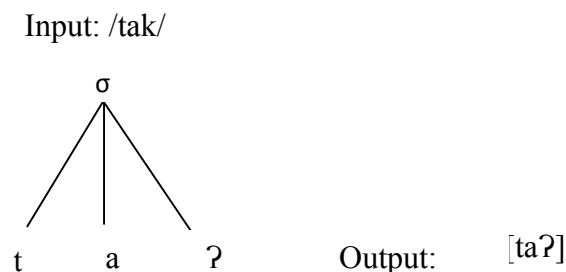
Dalam tablo kekangan di atas, calon (a) kalah dalam pertandingan kerana mengingkari kekangan ONSET. Calon (b) telah memenangi pertandingan kerana tidak mengingkari mana-mana kekangan. Namun demikian, output sebenar berdasarkan data BJPS ialah calon (c). Calon (c) kalah dalam pertandingan kerana mengingkari kekangan *KODA. Suku kata tanpa koda dapat direpresentasikan seperti dalam rajah berikut:

RAJAH 5. Struktur Suku Kata Tanpa Koda

Suku kata tanpa koda juga dikenali dengan nama suku kata Onset Nukleus (ON) di mana onset dan nukleus berinteraksi bagi membentuk suku kata. Diagram pengingkaruan suku kata tanpa koda direpresentasikan seperti rajah di bawah:

RAJAH 6. Pengingkaruan Suku Kata *KODA

Rajah 5 di atas menunjukkan kewujudan konsonan /ʔ/ bersebelahan dengan vokal /a/ telah mengambil posisi koda dalam suku kata. Hal ini menyebabkan output [taʔ] telah mengingkari kekangan *KODA. Oleh itu, satu kekangan yang lebih dominan daripada *KODA diperlukan bagi mengekang calon (b) daripada menjadi pemenang. Bagi tujuan tersebut, kelemahan calon (b) hendaklah dikenal pasti. Calon (b) telah menggugurkan segmen /k/ daripada inputnya. Pengguguran yang berlaku ini melibatkan hubungan input dan output yang tidak boleh ditangani oleh kekangan suku kata atau keberbedaan (*markedness constraints*) yang lain secara linear. Sebaliknya ia hendaklah ditangani oleh kekangan daripada keluarga kesetiaan (*Faithfulness constraints*).

Dalam keluarga kekangan Kesetiaan, pengguguran segmen dikawal oleh kekangan MAKSIMALITI-INPUT OUTPUT (MAKS-IO). Kekangan MAKS-IO tidak membenarkan pengguguran segmen daripada berlaku. Ini bermakna setiap segmen dalam input mestilah korespondennya di dalam output. Pengguguran mana-mana segmen dalam output akan menyebabkan pengingkaruan kepada kekangan ini. Definisi bagi kekangan MAKS-IO adalah seperti berikut:

MAKS-IO

Setiap segmen dalam input semestinya mempunyai korespondennya di dalam output (pengguguran segmen tidak dibenarkan).

Dalam kes BJPS ini, kekangan MAKS-IO adalah lebih dominan berbanding kekangan *KODA. Oleh itu, kekangan ini diletakkan pada tatatingkat lebih tinggi berbanding kekangan *KODA. Hierarki kekangan bagi pola suku kata KVK dalam BJPS ialah ONSET >> MAKS >> *KODA, seperti yang ditunjukkan dalam tablo analisis yang berikut:

JADUAL 9. Tablo *NUKLEIKOMPLEKS >> ONSET >> MAKS >> *KODA

Input: /tak/	*NUKLEI KOMPLEKS	ONSET	MAKS-IO	*KODA
a) ak		*!	*	*
b) ta			*!	
c) \varnothing ta?				*

Dengan memasukkan kekangan MAKS-IO yang lebih dominan daripada *KODA, calon (b) telah berjaya ditewaskan oleh calon (c), iaitu output yang sebenar dengan hanya mengingkari kekangan paling rendah sekaligus calon (c) memenangi pertandingan. Manakala calon (a) kalah dalam pertandingan kerana mengingkari semua kekangan kecuali kekangan *NUKLEIKOMPLEKS.

Selain suku kata KV dan KVK, suku kata V juga ditemui dalam BJPS, iaitu di awal dan akhir kata. Suku kata V merupakan suku kata yang hanya terdiri daripada nukleus tanpa kehadiran onset mahupun koda. Kesemua fonem vokal dalam BJ boleh berfungsi dalam suku kata V. Sebagai contoh dalam perkataan [a.wan] dan [ka.e]. Dapat diperhatikan, BJPS juga menggugurkan fonem /h/ yang merupakan konsonan tanpa daerah artikulasi pada posisi onset. Pengguguran fonem tanpa daerah ini menghasilkan suku kata V dalam BJPS. Berikut merupakan sebahagian data yang menunjukkan pola V:

JADUAL 10. Struktur Suku Kata V BJPS

Bahasa Jawa	BJPS	Maksud
/awan/	[a.wan]	siang
/hilan/	[i.lan]	hilang
/apa/	[ɔ.pɔ]	apa
/tərae/	[tə.ra.ɛ]	memang
/kae/	[ka.e]	itu
/mərtua/	[mər.tu.ɔ]	mertua

Analisis dilakukan pada perkataan /ora/. Perkataan ini tidak mematuhi kekangan asas suku kata, iaitu ONSET. Dalam hal ini, terdapat dua strategi yang digunakan untuk menangani isu ketiadaan onset pada suku kata pertama bagi perkataan /ora/, iaitu: (i) pengguguran vokal, dan (ii) penyisipan glotis pada posisi onset. Dalam TO, kekangan yang dapat menghalang penyisipan segmen di peringkat output ialah kekangan DEPENDENCE-IO (DEP-IO), manakala pengguguran dapat ditangani oleh kekangan MAKS-IO (seperti yang dibincangkan di atas).

DEP-IO

Setiap segmen dalam output mesti mempunyai korespondennya di dalam input (tiada penyisipan)

Kekang DEP-IO merupakan kekangan yang tidak membenarkan penyisipan segmen berlaku di peringkat output. Setiap segmen dalam output mestilah mempunyai korespondennya di

input. Oleh itu sebarang penyisipan segmen yang berlaku pada calon akan mengingkari kekangan ini. Maka, hierarki kekangan yang relevan adalah *NUKLEIKOMPLEKS >> ONSET >> DEP-IO >> MAKS-IO >> *KODA, seperti yang ditunjukkan dalam analisis tablo kekangan di bawah:

JADUAL 11. Tablo Kekangan *NUKLEIKOMPLEKS >> ONSET >> DEP-IO >> MAKS-IO >> *KODA

/ora/	*NUKLEIKOMPLEKS	ONSET	DEP-IO	MAKS-IO	*KODA
a) \varnothing ra				*	
b) ?o.ra			*!		
c) \odot o.ra		*!			

Dalam tablo kekangan di atas, calon (a) merupakan pemenang kerana hanya mengingkari kekangan MAKS-IO yang berada pada tatatingkat lebih rendah. Walaupun strategi pengguguran dan penyisipan digunakan untuk mengekang calon (a) dan calon (b) daripada ketiadaan onset, namun kedua-dua calon ini tidak muncul sebagai calon optimal. Calon (c) yang merupakan output sebenar telah kalah dalam pertandingan kerana kekangan ONSET adalah lebih dominan berbanding MAKS-IO dan DEP-IO. Ini bermakna kekangan dalam tablo di atas masih belum lengkap kerana terdapat kekangan yang mengatasi kekangan ONSET dalam BJPS. Maka kelemahan calon (a) haruslah dikenal pasti bagi menjadikan calon (c) sebagai pemenang. Memandangkan calon (a) dan calon (b) tidak sejajar dengan tepian kiri kata akarnya, maka kekangan yang diingkari adalah kekangan JAJAR-KIRI (*ALIGN-LEFT*), iaitu satu kekangan antara muka fonologi dengan morfologi yang mensyaratkan bahawa tepian kiri suatu kata akar itu sejajar dengan tepian kiri kata prosodik.

JAJAR KIRI

Jajar (kata, kiri, σ , kiri)

Tablo yang seterusnya merupakan tablo kekangan bagi suku kata tanpa onset pada lingkungan awal kata. Tablo kekangan menunjukkan bahawa jika berlaku pengguguran seperti yang ditunjukkan oleh calon (a), maka pinggir kata berada di luar suku kata. Jika berlaku penyisipan glotis seperti yang berlaku pada calon (b) pinggir kata tersebut akan berada dalam suku kata. Pinggir kata ditandai dengan ‘|’ dan pinggir suku kata ditandai dengan tanda ‘.’

JADUAL 12. Tablo Kekangan JAJAR-KIRI >> ONSET >> DEP-IO >> MAKS-IO >> *KODA

	JAJAR-KIRI	*NUKLEIKOMPLEKS	ONSET	DEP-IO	MAKS-IO	*KODA
/ora/						
a) <ra?	*!				*	
b) ? o.ra	*!			*		
c) o.ra			*			

Dalam tablo di atas, calon (a) telah dapat ditewaskan oleh calon (c) kerana mengingkari kekangan JAJAR-KIRI yang diletakkan pada tatatingkat yang paling tinggi dalam tablo kekangan tersebut. Calon (a) dan calon (b) tidak mematuhi kekangan JAJAR-KIRI kerana pinggir kata (|) dan pinggir suku kata (.) di sebelah kirinya tidak sejajar sebagaimana calon (c). Oleh itu calon (c) telah diangkat sebagai calon optimal kerana hanya mengingkari kekangan yang berada pada tatatingkat lebih rendah. Bagi menguji pola suku kata V pada posisi suku kata akhir pula, perkataan /ka.e/ yang bermaksud 'itu' dipilih. Tumpuan analisis hanyalah kepada suku kata akhir perkataan sahaja dan bukannya suku kata awal.

JADUAL 13. JAJAR-KIRI >> ONSET >> DEP-IO >> MAKS-IO >> *KODA

	JAJAR-KIRI	*NUKLEIKOMPLEKS	ONSET	DEP-IO	MAKS-IO	*KODA
/ka.e/						
a) ka.e			*			
b) ka.?e	*!			*		
c) ka.e?			*			*

Tablo di atas menunjukkan calon (b) telah kalah dalam pertandingan kerana mengingkari kekangan JAJAR-KIRI yang berada pada tatatingkat lebih tinggi dan mengingkari kekangan DEP-IO kerana berlaku penyisipan glotal pada suku katanya. Calon (a) menjadi pemenang kerana hanya mengingkari kekangan ONSET sahaja berbanding calon (c) yang mengingkari

kekangan ONSET dan *KODA. Maka calon (a) merupakan calon optimum dan diangkat sebagai pemenang.

Seperti suku kata V, suku kata VK yang merupakan salah satu pola suku kata dalam BJPS juga tidak mempunyai onset dalam suku katanya. Bezanya, pola suku kata ini mempunyai koda. Contoh perkataan yang mempunyai suku kata VK adalah perkataan [un.tu] yang bermaksud ‘gigi’ dan [ən.teʔ] yang bermaksud ‘habis’. Fitur konsonan di posisi koda pada suku kata awal terdiri daripada segmen nasal sahaja, iaitu fonem /m, n dan ŋ/. Terdapat juga pengguguran segmen tanpa daerah artikulasi, iaitu segmen /h/ yang membentuk suku kata VK seperti dalam perkataan /pahit/ yang direalisasikan sebagai [pa.et]. Jadual di bawah menunjukkan sebahagian data yang mempunyai suku kata VK.

JADUAL 14. Suku Kata VK BJPS

Bahasa Jawa	BJPS	Maksud
əntek	ən.teʔ	habis
əmboh	əm.boh	tidak tahu
əmbok	əm.boʔ	emak
əndi	ən.di	mana
untu	un.tu	gigi
imbuh	im.boh	tambah

Tidak seperti suku kata dalam BM yang tidak membenarkan gugusan konsonan, data BJPS yang diperolehi menunjukkan terdapatnya gugusan konsonan. Gugusan konsonan secara fonetik merupakan gabungan dua konsonan yang berlainan atau lebih dalam satu suku kata tanpa disertai oleh vokal (Wedhawati, 2006). Namun dapat diperhatikan bahawa pola ini hanya ditemui pada suku kata awal sahaja dan tidak pada suku kata kedua dan suku kata akhir. Terdapat juga pengguguran suku kata pada perkataan yang dipinjam, iaitu perkataan /hospital/ menjadi [spi.təl]. Pengguguran suku kata menyebabkan pengurangan suku kata yang mengakibatkan berlakunya kependekan perkataan. Berikut merupakan sebahagian data pola suku kata KKV:

JADUAL 15. Suku Kata KKV BJPS

BJ	BJPS	Maksud
mlebu	[mlə.bu]	masuk
krungu	[kru.ŋu]	dengar
hospital	[spi.təl]	hospital
kliwet	[kli.wət]	terlepas
ngəliwati	[ŋli.wa.ti]	melewati

Bagi menganalisis pola suku kata KKV ini, perkataan /kruŋu/ dipilih untuk diuji dengan menggunakan hierarki kekangan JAJAR-KIRI >> ONSET >> DEP-IO >> MAKS-IO >> *KODA.

JADUAL 16. Tablo Kekangan JAJAR-KIRI >> *NUKLEIKOMPLEKS >> ONSET >> DEP-IO >> MAKS-IO >> *KODA

	JAJAR-KIRI	*NUKLEIKOMPLEKS	ONSET	DEP-IO	MAKS-IO	*KODA
/kruŋu/						
a) \emptyset kru.ŋu						
b) ke.ru.ŋu				*		
c) <ru.ŋu	*!				*	

Calon (a) telah menewaskan calon (b) dan calon (c) dan menjadi calon optimum kerana tidak mengingkari mana-mana kekangan. Calon (c) telah kalah lebih awal dalam kerana mengingkari kekangan JAJAR-KIRI yang berada pada tatatingkat paling tinggi. Calon (b) pula kalah dalam pertandingan kerana berlaku penyisipan konsonan /k/ sekaligus mengingkari kekangan DEP-IO.

KESIMPULAN

Berdasarkan perbincangan di atas, terdapat lima pola suku kata yang terdapat dalam BJPS, iaitu KV, KVK, V, VK dan KKV. BJPS mempunyai ciri-ciri tersendiri dalam pembinaan suku katanya. Analisis TO dalam kajian ini telah dapat menyediakan satu set hierarki kekangan bagi struktur suku kata dasar BJPS yang dapat menjelaskan tentang ciri-ciri dalam pembinaan perkataan dalam BJPS. Kekangan yang terlibat dalam suku kata dasar BJPS adalah ONSET, *KODA, *NUKLEIKOMPLEKS, MAK-IO, DEP-IO dan JAJAR KIRI. Kekangan yang terlibat bagi setiap pola suku kata adalah berbeza dengan mengambil kira perilaku fonologi yang terdapat dalam calon output sebenar. Kekangan yang digunakan bagi setiap pola suku kata adalah seperti berikut:

1. Suku Kata KV: *NUKLEIKOMPLEKS >> ONSET >> *KODA
2. Suku kata KVK: *NUKLEIKOMPLEKS >> ONSET >> MAKS-IO >> *KODA
3. Suku kata V, VK dan KKV: JAJAR-KIRI >> ONSET >> DEP I-O >> MAKS-IO >> *KODA

Kesimpulannya, setelah menguji setiap pola suku kata BJPS melalui tablo kekangan, hierarki kekangan bagi struktur suku kata dasar BJPS yang diperolehi adalah JAJAR-KIRI >> *NUKLEIKOMPLEK >> ONSET >> DEP-IO >> MAKS-IO >> *KODA. Hierarki kekangan ini dapat memberi generalisasi susunan konstituen yang menjadi struktur bagi suku kata dasar BJPS.

RUJUKAN

- Agus, S. 2010. Proses Fonologis Bahasa Jawa: Kajian Teori Optimalitas. *Bahasa dan Seni*, 38(2), 154-165.
- Hamdani, F. 2012. The Influence Of Gender in Determining The Language Choice Of Teenagers: Sundanese Versus Bahasa. *International Journal of Basic and Applied Science*, 1(1), 40-43.
- Ito, J. & Mester, A. 1999. Realignment. Dlm. R. Kager, H.v.d & W. Zonnveld (Pnyt.). *The Prosody-Morphology Interface*, hlm. 188-217. Cambridge. Cambridge University Press.
- Malikatul Laila & Hepy Aditiyarini. 2008. Gliding Decrease Of Pronouncing English Diphthong by Javanese Learners of English. *Kajian Linguistik dan Sastra*, 20(2), 141-146.
- Mashudi Kader & Siti Noraini Jupri. 1990. Unsur Jawa dalam Bahasa Melayu: Tinjauan Awal. *Jurnal Dewan Bahasa*, 12(2), 100-107.
- Mohammad Firdaus Pawit & Normahdiah Sheik Said. 2014. Pengaruh bahasa Jawa dalam Pembauran Kod Golongan Muda Melayu Berketurunan Jawa. *International Journoul of the Malay World and Civilisation*, 2(3), 77-85.
- Muharam, R. 2011. Alih Kode, Campur Kode, dan Inteferensi yang Terjadi dalam Pembicaraan Bahasa Indonesia dan Bahasa Melayu Ternate. *Jurnal Pedagogik Sekolah Dasar, Edisi Khusus* (1), 197-207.
- Noorliana, Isnaeni Praptanti & Siti Fathonah. 2014. Kajian Morfologi Bahasa Jawa Dialek Banyumas. *Prosiding Seminar Hasil Penelitian LPPM Universitas Muhammadiyah Purwokerto 2014*, hlm. 155-160.
- Noriah Mohamed. 2001. *Jawa di Balik Tabir*. Bangi. Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Prince, A. & Smolensky, P. 2004. *Optimality Theory: Constraint Interaction in Generative Grammar*. Malden, Mass: Blackwell.
- Reyes, I. 2004. Functions Of Code Switching in Schoolschildren's Conversation. *Bilingual Research Journal*, 28(1), 77-98.
- Saddhono, K. & Rohmadi, M. 2014. A Sociolinguistics Study on the Use of the Javanese Language in the Learning Process in Primary Schools in Surakarta, Central Java, Indonesia. *International Education Studies*, 7(6), 25-30.
- Saddhono, K. 2013. Fenomena Pemakaian Bahasa Jawa Sebagai Bahasa Ibu pada Sekolah Dasar Kelas Rendah di Kota Surakarta: Sebuah Kajian Sociolinguistik. Surakarta: Sebelas Maret University.
- Soepomo Poedjosoedarma. 1979. *Tingkat Tutur Bahasa Jawa*. Jakarta: Pusat Pembinaan Bahasa dan Pengembangan Bahasa Departmen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Wedhawati. 2006. *Tata Bahasa Jawa Mutakhir*. Yogyakarta. Penerbit Kanisius.

Biodata Penulis:

Nurul Aznina Mohd Salleh

Penulis merupakan bekas pelajar di Program Linguistik, Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Kebangsaan Malaysia. Penelitian beliau adalah dalam bidang fonologi.

Sharifah Raihan Syed Jaafar

Penulis merupakan Pensyarah Kanan di Program Linguistik, Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Kebangsaan Malaysia. Bidang pengkhususan beliau adalah teoretikal fonologi dan morfologi.